

Книжкові пам'ятки з історії медицини

Л. В. Маєвська

За своє 90-річне існування книжкові фонди наукової бібліотеки Вінницького національного медичного університету ім.М.І.Пирогова відчули на собі вплив різних історичних епох. Найбільше вони постраждали в часи другої світової війни, коли найцінніші примірники (більш як 7 тис.) були вивезені окупантами до Німеччини.

У 90-ті роки минулого століття керівництво бібліотеки відчуло необхідність виокремлення цінних і рідкісних видань з основного фонду. Адже коли береш в руки старовинну книгу – відчуваєш особливе дихання минулих епох: в її зовнішньому оформленні, в шурхоті пожовклих сторінок, у вишуканому і ледь витіюватому стилі текстів. Старовинні книги, перш за все, живі пам'ятки культури і є часткою історії.

Шляхом перегляду основних фондів бібліотеки працівниками було виокремлено в рідкісний фонд більш як 3 тис. примірників. Дана стаття ставить за мету ознайомити знавців книги, краєзнавців з деякими результатами досліджень.

Однією з рідкісних книг у фонді бібліотеки медуніверситету є трактат Корнелія Цельса «De medicina» (1748 р.; лат.). Його автор, римський вчений епохи Тиберія, пішов з життя в кінці правління Нерона. Будучи широко ерудованим, чого досяг завдяки старанному вивченню грецьких джерел, Цельс склав багатогалузеву енциклопедію («Artes»), яка включала в себе філософію, риторику, юриспруденцію, сільське господарство, військове мистецтво та медицину. Зберігся тільки відділ про медицину у вигляді трактату з 8 книг «De medicina», написаний близько 25-30 р. н.е., в якому він виклав і проаналізував погляди своїх попередників – Гіппократа, Герофіла, Еразістрата, Асклепіада та ін. Це – єдиний медичний твір, який дійшов до нас з кращих часів римської літератури. За чистоту і вишуканість мови Цельса називали медичним

Цицероном та римським Гіппократом. В «Энциклопедическом словаре» Брокгауза і Ефрона [1] відмічаються видання цього трактату: лейпцигське – 1859; французькі 1810, 1835, 1846 та інші, закінчуючи 1893 роком.

У праці С. Ковнера «Історія древней медицины» [2] в статті про Цельса (С. 763-766) відмічено, що перший рукопис, від якого беруть початок всі подальші, був відкритий Фомою Терентончеллі де Сарцана, який надалі став папою Миколою V (1447-1455). Копії цього рукопису знаходяться у Парижі, Флоренції та Римі. С.Ковнер відмічає, що в 1841 р. видань трактату Цельса налічувалось вже 49, але в своїй праці він дає посилання на видання 1772 року. тобто про наше видання теж не згадує.

«Большая советская энциклопедия» [3] посилається лише на російський переклад праці Цельса 1959 року видання, а «Большая медицинская энциклопедия» [4] в статті, присвяченій Цельсу, відмічає видання 1478 року та знову видання 1959 року.

Таким чином, унікальність примірника трактату, який зберігається в нашій бібліотеці, у тім, що ні в одному з перерахованих видань не означено видання Авла Корнелія Цельса «De Medicina Libri Octo» (Базель, MDCCXLVIII (1748).

Дане видання цікаве ще й тим, що на форзаці має власноручний напис «1887 Leon Doroszkiewicz».

Ми спробували ідентифікувати цей напис із конкретною особою. Леон Людвигович Дорошкевич для Вінниччини був визначною людиною. Він багато років своєї плідної праці присвятив Вінницькій психіатричній лікарні (нині Вінницька психоневрологічна лікарня ім.О.І.Ющенко), де працював в 1896-1931 рр. – молодшим, старшим ординатором, завідуючим медчастиною, головним лікарем [5]. У 1920-1922 рр. у важкий для країни час у колишній садибі хірурга М.І.Пирогова, в с.Вишня (тепер Пирогово), організувалася сільськогосподарська комуна ім. Джона Ріда. Л.Л.Дорошкевич за власним бажанням взяв її під свою опіку, і вдень, і вночі, в морози і дощ приїжджав туди лікувати хворих комунарів. Заслугою Леона Людвиговича також є вклад

у виховання ряду поколінь лікарів-психіатрів та науковців. На початку 1931 р. Л.Л.Дорошкевич важко захворів і 2 лютого помер. Похований на лікарняному цвинтарі поряд із могилою В.П.Кузнецова – першого директора Вінницької окружної лікарні.

Визначення рідкості видань не може бути єдиним і однозначним для всіх книжкових зібрань і на всі часи. Поняття це історичне, воно зазнає постійних змін (як правило, в бік розширення по мірі поглиблення наших знань). Можна стверджувати, що до цінних видань ХІХ-ХХ ст. належать книги різних видів та жанрів, які завдяки відображенню найвищих досягнень, виступають своєрідними пам'ятками подій історичної ваги, набувають значення унікальних джерел для вивчення широкого кола явищ. Таким чином, характеристика книги складається не лише зі значення змісту, а несе інформацію про книжкову культуру певної епохи [6].

Яскравим прикладом може бути ще одне унікальне видання з фонду рідкісної та цінної книги нашої бібліотеки. Мова йтиме про «Библиографический указатель по медицине и гигиене Подольской губернии съ 1714 по 1913 годъ включительно» (Кам'янець-Подільський, 1914) О.М.Прусевича.

Прусевич Олександр Миколайович (1878-1944) – польський історик, етнограф, природознавець, бібліограф, музеєзнавець, дослідник Поділля і Волині [7; 8]. Народився Олександр Миколайович у с.Окопи (тепер Борщівського району Тернопільської області). У 1900-1905 рр. навчався в Московському університеті. Після здобуття вищої освіти прибув на роботу до Кам'янця-Подільського. Олександр Прусевич був талановитим дослідником історії та культури Поділля. Так, у 1904 році він опублікував одну з перших своїх історико-краєзнавчих статей «Історичний нарис укріплень м.Кам'янця-Подільського», в якій детально описав особливості середньовічних фортифікацій Старого міста.

Головним досягненням О.Прусевича стала монографія польською мовою «Кам'янець-Подільський. Історико-топографічний нарис» (1915), яка

витримала кілька перевидань, останнє з котрих було здійснене в 2004 році. Чимало років праці О.Прусевич віддав вивченню на Поділлі народних промислів і ремесел, звернувши увагу на питання їх санітарно-гігієнічного стану. Дослідник провів значну роботу по вивченню побуту, умов праці, впливу промислів на здоров'я людей, які ними займалися. Він склав та опублікував у 1912-1915 роках трьома частинами «Матеріали з бібліографії природи Поділля».

Одним з таких випусків володіє наша бібліотека. На жаль, у цьому виданні відсутні відомості про його тираж. Плекаємо надію, що воно дійсно рідкісне, адже дослідник О.Ошуркевич у своїй роботі про О.Прусевича в посиланні на вищеназвану працю не дає її повного бібліографічного опису.

Для продовження вивчення історії медицини з Прусевичем перегукуються дві праці Д.М. Російського:

1. Российский, Д.М. Библиографический указатель русской литературы по истории медицины с 1789 до 1928 г. / Д.М.Рос-сийский. – М.: Наркомздрав, 1928. – 55 с. (Тираж 1000 прим.).
2. Российский, Д.М. История всеобщей и отечественной медицины и здравоохранения. Библиография (996-1954) / Д.М.Российский. – М.: Медгиз, 1956. – 938 с. (Тираж 2000 прим.).

Автор цих покажчиків – заслужений діяч науки, доктор медичних наук, професор. Наукова діяльність Д.М.Російського була різнобічною: він був досвідченим клініцистом-терапевтом, ендокринологом, фармакологом та істориком медицини. Д.М.Російський народився у 1887 р. в Одесі, закінчив два факультети Московського університету – медичний у 1911 році та біологічне відділення фізико-математичного факультету у 1920 р. Літературна спадщина Д.М.Російського дуже велика – список його друкованих робіт нараховує більше 800 назв. Особливу увагу він приділяв бібліографії з історії вітчизняної медицини та охорони здоров'я. Другий покажчик із вищеназваних був першою книгою масштабного чотиритомного видання, підготовленого, але не закінченого у зв'язку з передчасною смертю автора.

Однак, ця праця значно полегшує і до сьогодні дослідну роботу з історії медицини. Тираж видань, які є у фонді рідкісних і цінних книг нашої бібліотеки, вказаний спеціально, позаяк за майже сто років від їх виходу з друку, не всі примірники збереглися в бібліотеках, тому ми сподіваємось, що наші примірники є теж унікальними.

Вивчення і виявлення цінних і рідкісних видань в основному фонді продовжується. сподіваємось, що результати цієї роботи будуть матеріалами наступних публікацій.

Література:

1. Цельс К. // Энцикл. словарь / Брокгаузь Ф.А., Эфронъ И.А. – СПб., 1903. – Т. 74. – 931 с.
2. Ковнеръ, С. Исторія медицины. Вып. 1 / С.Ковнеръ. – К., 1878. – 1002 с. – Конволют: Ковнеръ С. Исторія древней медицины. Выпускъ третій и последній. Медицина отъ смерти Гиппократа до Галена включительно / С.Ковнеръ. – К., 1888. – С. 763-766.
3. БСЭ. – М., 1978. – Т. 28. – С. 482.
4. БМЭ. – М., 1986. – Т. 27.– С. 159-160.
5. Клочко, В. Вінницька психоневрологічна лікарня ім. акад. О.І.Ющенко 1897-1997: іст. нарис. / В.Клочко. – Вінниця, 1997. – 135 с.
6. Ковальчук, Г. Книжкові пам'ятки в бібліотечних фондах: критерії відбору та визначення / Г.Ковальчук // Бібл. планета. – 2001. – № 2. – С. 1-5.
7. Медведчук, Г. Невтомний дослідник Поділля [Електронний ресурс] / Г.Медведчук. – Режим доступу: <http://garbuz.org.ua/Rizne/prysevutch.html>.
8. Ошуркевич, О. 60 років від дня смерті О.М.Прусевича (1878-1944) польського етнографа, музеолога, краєзнавця [Електронний ресурс] / О.Ошуркевич. – Режим доступу: <http://ounb.lutsk.ua/html/archive/2004/calendar/body>.